

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

V

69201

I 69201

U 69201

030023561

5. IV. 1943

J. arb.

K poročilom Pavla Diakona o Slovencih.

Milko Kos, Ljubljana.

Odhod Langobardov iz Panonije v Italijo leta 568. je bil odločilnega pomena za prodiranje Slovenov in Obrov v Vzhodne Alpe in preko Krasa na meje Italije. O samem prodiranju Slovenov proti zahodu imamo le pičlo število direktnih poročil. Tembolj se moramo posluževati indi-

rektnih. Med ta spadajo sicer že dolgo časa znani podatki o škofijskih mestih, škofijah in škofih iz predсловenske dobe v Panoniji in Noriku. Z ozirom na kasnejšo analizo poročil pri Pavlu Diakonu jih hočemo ponovno pregledati, upoštevajoč nekatere novejšje izsledke zgodovinske in arheološke vede. Zanimajo nas škofije, ki se imenujejo po mestih: Celeia (Celje), Emona (Ljubljana), Virunum (na Gosposvetskem polju), Teurnia (St. Peter im Holz) in Aguntum (Striebach pri Lienzu).

Med udeleženci-sopodpisniki zapisnika o sinodi na Gradežu z dne 3. novembra 579 se omenjata tudi »Joannes episcopus s. ecclesiae Celejanae« in »Patricius episcopus s. ecclesiae Emonensis.«¹⁾ J. Friedrich je dokazal, da moremo smatrati podpise škofov udeležencev te sinode za avtentične, čeprav je akt sam interpoliran.²⁾ »Ecclesia Celejana« je stara celjska škofija, »ecclesia Emonensis« pa škofija antične Emone, prednice Ljubljane.³⁾ Verjetno je, da emonski in celjski škof leta 579. nista več bivala pri svojih škofijskih sedežih, marveč kot begunca pred predirajočimi Obri in Sloveni v Jadranskem Primorju. Če pa nista že leta 579. zapustila za stalno svojih, ob veliki vpadni cesti severnih in vzhodnih narodov v Italijo ležečih diecezanskih mest, zgodilo se je to gotovo že v sledečih letih.

Poročila, ki jih imamo o takozvanem prepiru za tri poglavja, ki je razvnel takrat, neglede na langobardsko, obrsko in slovensko zunanjo opasnost, z vso ostrino teoloških konfliktov 6. stoletja duhove na ozemlju oglejskega patriarhata, nam to potrjujejo. Patriarhu Heliji, sklicatelju gradeške sinode leta 579., je leta 586. sledil patriarh Severus, ki je, prav tako kot njegov prednik, priznaval veljavnost treh poglavij in zato veljal v očeh rimskega škofa in ravenskega eksarha kot razkolnik.⁴⁾ Ravenski eksarh Smaragd ga je dal kmalu po nastopu na patriarhovsko stolico odvesti v Ravenno in ga prisilil, da se je odrekel trem poglavjem.⁵⁾ Med škofi, ki so se takrat tudi odrekli trem poglavjem,

¹⁾ Izdaje zapisnika in literatura o tej sinodi: Fr. Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev, I, 85; P. F. Kehr, Regesta pontificum Romanorum (Italia pontificia, VII, 2, n. 3, Berolini 1923).

²⁾ Die ecclesia Augustana, Sitzungsberichte der philos.-philolog. und hist. Klasse der bayr. Akademie, 1906, 341 d. — Primerjaj tudi J. Zeiller, Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'Empire romain (1918), 135.

³⁾ O staroceljski in emonski škofiji na splošno: Gradivo, I, 95, op. 11; R. Egger, Frühchristl. Kirchenbauten im südlichen Norikum (1916), 133 d.; Zeiller, 139; Fr. Kovačič, Zgodovina Lavantinske škofije (1928), 11 d.

⁴⁾ W. Meyer, Die Spaltung des Patriarchats Aquileja (Abhandlungen der königl. Gesellschaft der Wissensch. zu Göttingen, phil.-hist. Kl., N. F., II, 1898, 7); L. M. Hartmann, Geschichte Italiens im Mittelalter, II/1, 87 d.

⁵⁾ Paulus Diaconus, III, 26 (uporabljam izdajo Scriptorum rerum germanicarum in usum scholarum, ponatis 1930); Gradivo, I, 96.

imenuje Pavel Diakon (Hist. Lang., III, 26) tri iz Istre (»Ex Histria episcopi«): »Johannes Parentinus« (Poreč), »Severus« (z ozirom na isto ime v gradeškem sinodalnem aktu iz leta 579. tržaški škof) in »Vindemius« (iz istega vzroka kot pri tržaškem Severu »Cenetensis«, to je škof iz istrske Cisse pri Rovinju, ne iz Cenede na Beneškem, Siska ali celo Sežane na Krasu).⁶⁾ Poleg teh treh pa se omenjata še dva, brez vsake oznake dieceze ali province: »Patricius« in »Johannes«. Z ozirom na skoraj popolno soglasnost imen v zapisniku gradeške sinode iz l. 579. in pri Pavlu Diakonu, Histor. Lang., III, 26, ter z ozirom na to, da »Patricius« in »Johannes« nista omenjena med škofi iz Istre (»ex Histria«), ni težko prisoditi Patriciju staro emonsko, Johannesu pa staro celjsko škofijo kot prvotno domačo. Emonski in celjski škof bivata torej že na ozemlju oglejskega patriarhata, se vmešavata v konflikt radi treh poglavij in se nauku o treh poglavjih obenem s patriarhom Severom in tremi istrskimi škofi — verjetno v Ravenni — odrečeta. Ker se je to zgodilo najbrž v letih 587—588,⁷⁾ lahko zaključimo, da so brez dvoma takrat proti zapadu prodirajoči Slovenci in Obri onemogočili bivanje škofoma v Celeji, oziroma Emoni. Verjetno že l. 579., gotovo pa v letih 587—588 so do nekdanje Celeje, oziroma Emone prodrli Obri in Slovenci.

Nadaljnja usoda naših škofov beguncev nas v tej zvezi ne zanima. Omenjam le, da je bila nekemu škofu Johannesu, prišedšemu iz Panonije (»episcopus quidam Johannes nomine de Pannoniis veniens«) med l. 589 ali 590 (sinoda v Maranu) pa najkasneje 599 (pismo papeža Gregorja, datirano maja tega leta) podeljena škofija v kastelu »Novas«, to je Cittanovi v Istri, odkoder ga je s silo pregnal njegov nasprotnik patriarh Sever.⁸⁾ Nedvomno je ta Johannes nekdanji celjski škof.⁹⁾ Oznaka »de Pannoniis« nas ne sme motiti. Celeia ni bila panonsko mesto; toda take zamenjave nas v dobi, ko Rim že ni imel več kontakta z zunanjimi provincami, ne smejo preveč motiti. Saj se tudi Poetovio imenuje pol stoletja poprej »polis Norikon«, čeprav je ležalo v Panoniji.¹⁰⁾ Sled celjskega, v Istro prebeglega in odtod zopet pregnanega škofa Johannesesa se izgubi leta 599. v Siciliji.¹¹⁾

⁶⁾ Gradivo, I, 96, 100 (Paulus Diaconus, III, 26). — Ceneda: Gradivo, I, str. 95, op. 9; str. 115, op. 2. — Sisak: Zeiller, 140 (s starejšo literaturo). Cissa: Fr. Babudil, Atti e memorie della Società Istriana, 26 (1919), 33. d.; Archeografo Triestino, 41 (1926), 141.

⁷⁾ Datiranje: Gradivo, I, str. 116, op. 2, str. 120, op. 2.

⁸⁾ Paulus Diaconus, III, 26 (Gradivo, I, 100); Mon. Germ., Epist., II, 155; Kehr, Italia pontificia, VII/1, 7, n. 30.

⁹⁾ Zeiller, 135, 404.

¹⁰⁾ Moje opazke v Glasniku Muzejskega društva za Slovenijo, X (1929), 27.

¹¹⁾ Mon. Germ., Epist., II., 151, 152.

V Notranjem Noriku so Slovenci in Obri zasedli ozemlje treh starih krščanskih diecez: Aguntum, Teurnia in Virunum. Za časa, ko so Franki gospodovali v Notranjem Noriku, vladajo tu »galski«, to so frankovski škofje. Pismo beneških in recijskih škofov do grškega cesarja iz leta 591. omenja tri cerkve, kjer so »pred leti« (ante annos), v davnini obstajali (constituerant) trije galski škofje (»Galliarum episcopi«) s sedeži »Beconensis«, »Tiburniensis« in »Augustana« (namreč »ecclesia«).¹²⁾ Čitanje »Beconensis«, kot imajo dosedanje izdaje našega teksta, je napačno. Edini rokopisni tekst naše listine (cod. lat. Paris. 1682) ima »Breonensis«, kar razlaga J. Friedrich kot pogrešno za »Virunensis«, to je škofija, ki se je nahajala v mestu Virunum. Tudi vrstni red od vzhoda proti zahodu govori za lokalizacijo »Beconensis«-Virunum. »Ecclesia Tiburniensis« je škofija v Tiburniji ali Teurniji, mestu, ki je ležalo tam, kjer se danes nahaja St. Peter im Holz pri Spittalu na Zgornjem Koroškem. »Ecclesia Augustana«, ki so jo tudi zelo različno lokalizirali, je škofija v Aguntu (okolica kraja Striebach pri Lienzu), kraj, ki ga pesnik Venantius Fortunatus na svojem potu iz Italije v Galijo leta 565. omenja z besedami »hic montana sedens in colle superbit Aguontus«.¹³⁾ V vseh treh krajih potrjujejo arheološke najdbe obstoj večjih cerkvenih središč v predсловenski dobi.¹⁴⁾

»Galske«, to je frankovske so postale omenjene tri škofije Aguntum, Teurnia in Virunum mogoče že po letu 537., ko so Franki prejeli od gotskega kralja del Galije, Alamanijo in »mnogo drugih pokrajin«. Mogoče je med zadnjimi mišljen že Norik, ki je po Agatiju Alamanom sosednja pokrajina.¹⁵⁾ »Galske« so bile škofije za časa frankovskega kralja Teodeberta (umrl 548), ki je raztegnil meje svoje države proti vzhodu do mejâ Panonije.¹⁶⁾ Bile pa so »galske« verjetno še do ok. l. 562., ko so Bizantinci uničili frankovsko oblast v Benečiji¹⁶⁾ in s tem omajali tudi levo krilo frankovske predstraže na vzhodu, to je pozicije v Notranjem Noriku, ki se brez Benečije gotovo niso dale dalje držati. Frankovska oblast v Noriku propada in je po odhodu Langobardov iz Panonije v Italijo, ko začno pritiskati najprej v Panonijo in za tem tudi v Norik Obri in Slovenci, propadla popolnoma. Od treh notranje-noriških škofov, vi-

¹²⁾ O teh škofijah Egger, Kirchenbauten, 136 d., Zeiller, 394—395, 403—404 in moje opazke v Glasniku Muzej. društva, X, 277. — O pomenu »constituerant« (obstajati v davnini), Zeiller, 135, op. 4.

¹³⁾ Mon. Germ., Auct. antiq., IV, 1, 368.

¹⁴⁾ O lokalizacijah s starejšo literaturo: Gradivo, I, str. 125; Egger, Kirchenbauten, 12 d., 61 d., 109, 136 d.; Zeiller, 133 d.

¹⁵⁾ Prokopii De bello Gothico, I, 13, ed. Haury; Agathias, Histor., I, 4, ed. Niebuhr, 20.

¹⁶⁾ Hartmann, Geschichte Italiens im Mittelalter, I, 348.

runskega, teurnijskega in aguntskega, manjka na listi škofov-udeležencev sinode na Gradežu iz l. 579. podpis prvega, to je virunskega, ki je stoloval najbolj na vzhodu in zato bil navalom od vzhoda najbolj izpostavljen, medtem ko teurnijski (Leonianus Tiborniensis) in aguntski (Aaron Avoriensis) fungirata med podpisniki sinodalnega zapisnika. Neomenjanje virunskega škofa v sicer tako popolni listi oglejskih sufraganov na gradeški sinodi me potrjuje v mnenju, da njegova soseda, celjski in emonski škof, leta 579. nista prišla na Gradež iz svojih diecez, marveč bivala tamkaj že kot begunca. Kot begunca ju najdemo, tako smo videli, tudi kasneje v okolici patriarhovi in v Istri. Drugače je pa bilo z notranje-noriškimi škofi. Virunskemu so mogoče že leta 579. onemogočili navali Slovencev in Obrov prihod na Gradež in so okoliš Viruna takrat že zasedli novi doseljenci. Teurnijska in aguntska škofija ste se pa vzdržali še nekaj časa. Dohod iz Teurnije, oziroma Agunta na Gradež je bil leta 579., verjetno preko današnjega Gailbergsattela in Plöckenpassa, še mogoč;¹⁷⁾ do obeh proti zapadu v gorskih zatišjih ležečih mest takrat še niso prodrle obrsko-slovenske trume. Teurnijski in aguntski škof sta se po končani sinodi vrnila po vsej priliki zopet v svoji diecezi. Kot begunca, kakor celjskega in emonskega, ju viri ne omenjajo. Ali zapisnik sinode s podpisni Leonijana iz Tiburnije in Arona iz Agunta je tudi zadnji vir, ki omenja škofove obeh mest z imeni. Poročilo o sinodi v Maranu (589—590) imen teurnijskega, oziroma aguntskega škofa že več nima, čeravno pozna in našteva imena skoraj vseh ostalih škofov, ki so bili pred desetimi leti navzoči na Gradežu. V pismu beneških in recijskih škofov iz leta 591. tudi zastonj iščemo imen virunskega, teurnijskega ali aguntskega škofa, njihove škofije se v pismu pač omenjajo, toda le kot nekaj, kar je nekaj obstajalo, glede sedanosti treh škofij nas pa pušča vir popolnoma v nejasnem. Lahko trdimo, da ste okolo leta 590. že propadli tudi teurnijska in aguntska škofija, in to pod dvojnimi pritiskom, obrsko-slovenskim od vzhoda in bavarskim od zahoda.

Podatki o škofih in škofijskih mestih v Panoniji in Noriku iz druge polovice 6. stoletja nam za prodiranje Slovencev proti zapadu dovoljujejo sledeče zaključke: po odhodu Langobardov v Italijo (568) so okoli leta 580. Slovenci verjetno dospeli že v okoliše škofijskih mest Celeje, Emone in Virunuma, okoli leta 590. pa tudi že Teurnije in Agunta, v kolikor niso okoliš zadnjega takrat že zasedli Bavarci. Podatki, ki nam jih nudijo drugi viri, te zaključke potrjujejo.

Langobardi so se po letu 568. utrdili ob severovzhodnih mejah Italije. Mir, ki so ga pred svojim odhodom iz Panonije sklenili z Obri, jih

¹⁷⁾ Venantius Fortunatus potuje leta 565. tudi preko Plöckenpassa v Agutum (gl. op. 13).

je kolikortoliko varoval pred navali iz furlanskega zaledja. Mirni odnosi med Langobardi in Obri so po letu 568. nedvomno pospeševali slovensko prodiranje proti zapadu. Sklepali smo iz posrednih podatkov, da so okoli leta 590. Slovenci dospeli že na teritorij nekdanje škofije Teurnije in vsaj deloma tudi Agunta. Neposredni viri nam to potrjujejo. Pavel Diakon nam v svoji zgodovini Langobardov (IV, 7) poroča: »His diebus Tassilo a Childeberto rege Francorum apud Baioariam rex ordinatus est. Qui mox cum exercitu in Sclaborum provinciam introiens, patrata victoria, ad solum proprium cum maxima praeda remeavit«. To prvo poročilo o stikih Slovencev z Bavarci datirajo zgodovinarji kaj različno, domnevni datum sega od leta 590. pa do leta 597.¹⁸⁾ Oglejmo si, da-li nam nudi Pavel Diakon sam kako oporo za pravilno datiranje. Pavel poroča v sledečem poglavju (IV, 8), da je takrat (ko se je Tasilo bojeval s Slovenci) potoval ravennski eksarh Romanus v Rim. po svojem povratku iz Rima je pa zopet prišel v posest mest, ki so jih zavzeli Langobardi. Vemo, da se je to zgodilo spomladi in poleti leta 593.¹⁹⁾ Glede na to pri Pavlu navedeno poročilo smemo staviti vpad Eavarcev v deželo Slovencev v leto 593. Ali temu bi nasprotovalo poročilo dveh virov iz 11. stoletja, kronike Hermana iz Reichenaua (Mon. Germ., SS, V, 90) in kronografije Sigiberta iz Gembloux (Mon. Germ., VI, 320), ki oba poročata k letu 595., da je takrat postavil frankovski kralj Hildebert Tasila za bavarskega vojvodo, tako, da bi glede na to vest moglo priti do prvega znanega sovražnega stika med Bavarci in Slovenci najprej še-le leta 595. Tasila je frankovski kralj mogel postaviti za vojvodo po 28. marcu 593., ko je nastopil vlado, in pred inkluzivno letom 596., ko je umrl.²⁰⁾ Po mojem mnenju je prej verjeti kronološkemu redu dogodkov, kakor jih opisuje Pavel Diakon, kakor pa kasnim kronikam kompilatoričnega značaja iz 11. stoletja. Pavel je pa črpal nasprotno svoje vesti o bavarsko-slovenskih stikih, kot vse kaže, iz izgubljenega zgodovinskega dela opata Sekunda iz Nana (Val di Non) pri Trentu, ki je umrl leta 612., bil torej

¹⁸⁾ M. Büdinger, Oesterreichische Geschichte, 72 (592); R. Jacobi, Die Quellen der Langobardengeschichte des Paulus Diaconus (1877), 68 (c. 591); A. Dimitz, Geschichte Krains, I, 100 (596); S. Riezler, Geschichte Baierns, I, 75 (ok. 592); S. Rutar v Letopisu Matice Slovenske, 1885, 307 (594); F. Krones, Die deutsche Besiedlung der östl. Alpenländer, 324 (595—7); F. Kos, Gradivo, I, 112 (najbrž že 595); M. Doebler, Entwicklungsgeschichte Bayerns, I, 7 (ok. 595); R. Egger, Kirchenbauten, 12 (595); H. Pirchegger, Geschichte der Steiermark, I, 87 (595); F. Šišić, Povijest Hrvata, I, 298 (ok. 595); A. Jaksch, Geschichte Kärntens, I, 50 (590—6); L. Hauptmann, Byzanzion, IV (1929), 167 (ok. 595).

¹⁹⁾ Hartmann, Geschichte Italiens, II/1, 105, 122.

²⁰⁾ Fredegarii Chronica, IV, 14, 16, MG, Script. rer. Merov., 127. — Kako je pri takozvanem Fredegarju štet merovinška vladarska leta, prim. G. Schnürer, Die Verfasser der sogenannten Fredegar-Chronik (1900), 13, 26.

sodobnik opisanih dogodkov in je tudi živel — ako stavimo vpad Bavarcev v zgornjo Dravsko dolino — primeroma v bližini sporočenih dogodkov.²¹⁾ Za datiranje prvega znanega bavarsko-slovenskega stika v ali okoli leta 593. pa govori tudi dogodek, ki o njem — tudi po Sekundu — poroča Pavel v enem sledečih poglavij svoje langobardske zgodovine.

V 10. poglavju četrte knjige zgodovine Langobardov čitamo: »Isdem ipsis diebus Baioarri usque ad duo milia virorum dum super Sclavos inruunt, superveniente cacano omnes interficiuntur«. Skoraj 2000 Bavarcev je torej zopet napadlo Slovence, ti pa so jih s pomočjo Obrov premagali. Pavel uvaja poročilo o dogodku z besedami »isdem ipsis diebus«, torej takrat, ko so se odigravali tudi drugi dogodki. Katere ima Pavel v mislih? V desetem poglavju četrte knjige, pred poročilom o bavarskem vpadu, omenja Pavel te-le: 1. v sledečem mesecu januarju je bil skozi mesec dni zjutraj in zvečer viden komet. O kometu imamo poročila tudi iz drugih virov. Na Kitajskem so opazovali komet 10. novembra 594.²²⁾ Za frankovsko državo velja poročilo takozvanega Fredegarija: »Anno 3 Childeberto in Burgundia regnante, multa signa in caelo ostinsa sunt; apparuit stilla comitis«. Tretje leto vlade burgundskega kralja Hildeberta je bilo koledarsko leto 595.²³⁾ — 2. Istega meseca, piše Pavel dalje, je umrl ravenski nadškof Johannes. Vemo, da je ta preminul 11. januarja 595.²⁴⁾ — 3. Tudi Evin, vojvoda trentinski, je umrl, na njegovo mesto je prišel Gaidoald. — 4. V onih dneh so Bavarci napadli Slovence. — 5. Takrat so prvič privedli v Italijo divje konje in bivole.

Pavlovo poročilo o Bavarcih in Slovencih je vpleteno med dogodke, za katere vemo, da so se vršili leta 595., od teh dva januarja leta 595. Mislim, da smemo tudi vest o slovensko-obrski zmagi staviti v leto 595.²⁵⁾ S tem se pa zelo zmanjša verjetnost, da se je tudi prvi znani vpad Bavarcev na slovensko zemljo, ki smo ga zgoraj omenili, vršil tudi leta 595., kakor mnogi domnevajo. Ako bi se bil res vršil tega leta, stal bi skoraj gotovo v vzročni zvezi z drugim in Pavel bi ga, sledeč Sekundu, skoraj gotovo omenil obenem s tem, v resnici pa govori o njem kar tri poglavja poprej.

²¹⁾ O Sekundu: R. Jacobi, Die Quellen der Langobardengeschichte des Paulus Diaconus (1877), 63 d., 68; Manitius, Geschichte der lateinischen Literatur des Mittelalters, I (1911), 268.

²²⁾ Williams, Observations of comets (London 1871), citirano po Mon. Germ., Script. rer. Merov., II, 127, op. 13.

²³⁾ Fredegarii Chronica, IV, 15 (ed. cit., 127). — Glede datiranja: Schnürer, 13, 26—27.

²⁴⁾ Liber pontif. ecclesiae Ravennatis (Mon. Germ., Script. rer. Lang., 342).

²⁵⁾ 596: Hauptmann, Mitt. d. Inst. f. österr. Gesch., 36, 229; ok. 596, Byzantion, IV, 167.

Navali Bavarcev na Slovence so se vršili prejkone v območju in porečju zgornje Dravske doline. Pod »Sclavorum provincia« v prvem poročilu je razumeti prejkone Karantanijo, ki se v kasnejših virih včasih tudi imenuje Sclavinia-Slovenija.²⁶⁾ Bavarci so se po letu 568. pomaknili preko Brennerja v doline Eisacka, Rienza in skrajne zgornje Drave.²⁷⁾ Vesti o Bavarcih in njihovih vpadih in stikih s Slovenci pri Sekundu, ki je za te dogodke glavni vir Pavla Diakona, so brez dvoma zanesljive. kajti Sekundus, ki je živel v bližini Trenta in umrl leta 612., je bil po kraju in času blizu omenjenim dogodkom.²⁸⁾ Lahko rečemo, da so Slovenci v zadnjem desetletju 6. stoletja zasedli že večji del Notranjega Norika in so v skrajni zgornji Dravski dolini trčili na Bavarce, ki so takrat od zapadne strani prodirali proti vzhodu. Časovna opredelitev se sklada z ono, ki smo jo dobili na podlagi podatkov o noriških škofih in škofijah.

Ob istem času se pojavijo Slovenci in Obri tudi že ob istrskih mejah. Istra je takrat bizantinska pokrajina in spada pod oblast ravenskega eksarha.²⁹⁾ Nasprotniki Bizantincev so Langobardi in s temi naletimo v boju proti Bizantincem združene Obre in Slovene. Zato ni slučaj, da najdemo ob vzhodnih mejah Italije Slovene prej omenjene v Istri kot v Furlaniji. Te z Langobardi zvezani Obri in njim podrejeni Slovenci zaenkrat še niso napadali, pač pa jih v zadnjih letih 7. stoletja najdemo, kako skupaj z Langobardi napadajo bizantinsko Istro. Maja 599. leta piše papež Gregor I. ravenskemu eksarhu Kaliniku, pod katerega je takrat spadala bizantinska Istra, da je zvedel iz njegovega poročila o zmagah nad Slovenci.³⁰⁾ Verjetno gre tu za zmago nad Slovenci, ki so takrat v zvezi z Obri in Langobardi napadali Istro. Julija leta 600. piše isti papež Gregor I. solinskemu škofu Maksimu, da je zelo potrft in vznemirjen radi Slovenov, ki so začeli preko Istre že siliti v Italijo (»qui per Histriae aditum iam ad Italiam intrare coeperunt«).³¹⁾ V prvih letih 7. stoletja napadajo in plenijo združeni Langobardi, Obri in Slovenci bizantinsko Istro.³²⁾

Vprašanje je, kaj je razumeti pod Istro, ki jo omenjajo našteti viri. Mislim, da imamo v vesteh iz okoli leta 600., ki jih črpamo iz pisem papeža Gregorja in Pavla Diakona, razumeti predvsem severni del bizantinske Istre, ki je bil napadajočim Langobardom, Obrom in Slovenom pač najbližji. »Istrski vhod v Italijo« papeža Gregorja iz leta 600. je

²⁶⁾ Gradivo za zgod. Slovencev, I, 267 (ok. 790); II, 78 (824); 248 (878); 298, 299 (891).

²⁷⁾ O. Stolz, Die Ausbreitung des Deutschtums in Südtirol, I (1927), 41.

²⁸⁾ Gl. op. 21.

²⁹⁾ Hartmann, Geschichte Italiens, II/1, 34.

³⁰⁾ Mon. Germ., Epist., II, 154; Gradivo, I, 126.

³¹⁾ Mon. Germ., Epist., II, 249; Gradivo, I, 131.

³²⁾ Pauli Diac. Historia Lang., IV, 24; Gradivo, I, 138.

iskati ob rimskih cestah, ki so vodile preko notranjskega in tržaškega Krasa v Furlanijo. Trst je v drugi polovici 6. stoletja bizantinsko mesto in spada s svojim mestnim okolišem pod Istro. V nekem tržaškem napisu iz leta 571. se imenuje še bizantinski cesar Justin.³³⁾ Kot v rimski dobi in v 11. ter 12. stoletju sega Istra brez dvoma tudi v vmesni bizantinsko-langobardski dobi do Timava.³⁴⁾ Tržaško zaledje in Notranjsko do Hrušice in Snežnika štejejo v srednjem veku pod politično-upravni pojem Krasa, ki je zopet del stare Istre.³⁵⁾ Tržaška škofija obsega ozemlje do Javornikov in Snežnika, obstajala je pa že pred prihodom Slovencev.³⁶⁾ Verjetno je že v bizantinski dobi spadalo v njeno področje bizantinsko ozemlje severne Istre in je toisto v krščanski dobi Slovencev postalo zopet njen misijonarski in cerkveno-upravni okoliš. Po svojem obsegu se teritorij tržaške škofije krije v glavnem s tem, kar razume visoki srednji vek pod pojmom Kras, ki je del Istre, v starem veku prav tako kot v bizantinski dobi in v srednjem veku. Pod Istro, ki jo imajo v mislih zgoraj citirani viri o vpadih Slovencev, je torej razumeti nje severni, v 6. stoletju bizantinski del, ki je v antiki in srednjem veku segal do črte Timava—Nanos—Javorniki—Snežnik in se krije v glavnem z obsegom tržaške škofije ter upravno-političnim pojmom Krasa v srednjem veku. To ozemlje so, kot nam povedo viri, začeli Slovenci okoli leta 600. napadati in po vsej priliki tudi polagoma naseljevati.

V prvih letih 7. stoletja so se pa razmere ob istrskih mejah spremenile. Premirje, ki so ga leta 603. sklenili Langobardi z bizantinskim cesarjem Fokom, tem ni več dovoljevalo političnih akcij in napadov na bizantinsko ozemlje. Langobardi prenehajo s sovražnostmi napram Bizancu, ne pa tako tudi Obri in Slovenci, ki napade nadaljujejo in jih raztegnejo tudi na svoje zaveznike od včeraj in na njihovo zemljo.³⁷⁾

Pavel Diakon nam poroča, da je napadel obrski kakan z nebrojno množico meje Beneškega. Furlanski vojvoda Gisulf se mu je postavil v bran, toda bil premagan. Langobardi so našli zavetje za utrjenim obzidjem mesta Čedad in v drugih sosednjih gradovih, tako v Korminu, Nemah, Osoppu, Artegna, Ragogna, Gemoni, Ipplisu in ostalih kastelih. (Histor. Lang., IV, 37). To mesto pri Pavlu Diakonu je izredne važnosti za poznavanje langobardskega, od Bizantincev prevzetega obrambnega limesa, ki je ubranil furlansko ravnino pred stalno okupacijo Slovencev,

³³⁾ Corp. inscript. Lat., V, 694; B. Benussi, Nel medio evo, 10.

³⁴⁾ Za srednji vek: B. Benussi, 295, 301, 380; L. Hauptmann, Erläuterungen zum histor. Atlas der österreich. Alpenländer, I/4, 354 d.

³⁵⁾ Hauptmann, 356.

³⁶⁾ R. Kušej, Joseph II. und die äußere Kirchenverfassung Innerösterreichs, 103.

³⁷⁾ M. Kos, K postanku slovenske zapadne meje, Razprava Znanstvenega društva, V—VI, 339.

zaustavil v 7. in 8. stoletju proti zahodu prodirajoče Slovence pred vrati langobardskih gradišč in utrjenih mest, določil prostorninski obseg slovenske kolonizacije in dal pravec meji slovenskega življa v smeri proti furlanski ravnini. Podrobnejše o vsem tem sem razpravljaj na drugem mestu.³⁸⁾ Nas zanima tu predvsem kronološko fiksiranje dogodkov, ki jih opisuje Pavel Diakon v 37., 38. in 39. poglavju četrte knjige svoje Zgodovine Langobardov.

V 37. poglavju poroča Pavel o že omenjenem vpadu Obrov v Furlanijo, njihovi zmagi nad vojvodom Gisulfom in Langobardi, utrditvi Langobardov v Čedadu in drugih gradovih, o obleganju mesta Čedada, o načinu, kako je mesto vsled izdaje prišlo v oblast Obrov, dalje, kako so Obri odvedli seboj v sužnost Tasa, Cacca, Radualda in Grimoalda, sinove furlanskega vojvoda Gisulfa, tem pa se posrečilo, da so ušli iz obrskega robstva.

Nadalje pripoveduje Pavel o usodi langobardskih žena v obrskem robstvu. V istem poglavju govori tudi o svojem prapradedu Lopichisu, čigar pet sinov je tudi prišlo v obrsko robstvo, eden med njimi je pa s pomočjo neke Slovenke našel zopet pot v Italijo. V 38. poglavju poroča Pavel, da sta po smrti furlanskega vojvode Gisulfa prevzela vladu njegova sinova Taso in Cacco in dobila v svojo oblast slovenski okraj, ki se je imenoval »Zellia«, vse do kraja Medaria imenovanega, in da so ondotni Slovenci morali furlanskim vojvodom plačevati davek do časov vojvode Ratchisa. Nadalje pripoveduje Pavel, kako sta Taso in Cacco postala žrtev rimskega patricija Gregorja, ki ju je z zvižaco izvabil v mesto Oderzo. V 39. poglavju pa poroča Pavel, kako je postal Grasulf, Gisulfov brat, vojvoda furlanski. Gisulfova preživela sinova, Raduald in Grimoald pa, ki sta že skoraj dosegla moško dobo, nista hotela ostati pod stričevo oblastjo in sta šla zato v Benevent. Dalje pripoveduje Pavel, da so ob istem času, po smrti bavarskega vojvode Tasila premagali Slovenci pri Aguntu njegovega sina Garibalda in oplenili bavarsko zemljo, nato pa, da so Bavarci zopet zbrali svoje sile, vzeli sovražniku plen in ga pregnali iz svoje dežele.³⁹⁾

Ne zdi se mi prav datirati kopo dogodkov, omenjenih v teh treh poglavjih langobardske zgodovine, preozko, vse okoli leta 610—611.⁴⁰⁾ Že sam prirodni potek dogodkov zahteva, da jih raztegnemo na večje

³⁸⁾ Razprava citirana v op. 37.

³⁹⁾ *Histor. Lang.*, IV, 37, 38, 39. — Mesto o spopadih med Bavarci in Slovenci, se glasi: »His temporibus mortuo Tassilone duce Baiuariorum, filius eius Garibaldus in Agunto a Sclavis devictus est, et Baioariorum termini depraedantur. Resumptis tamen Baioariorum viribus et praedas ab hostibus excutiunt et hostes de suis finibus pepulerunt« (ed. *Script. rer. germ. in usum schol.*, 167).

⁴⁰⁾ Tako Gradivo, I, št. 145—147.

število let. Radi točnejšega kronološkega fiksiranja je potrebno ogledati si dispozicijo teh treh poglavij pri Pavlu Diakonu. Poglavlja 37., 38. in 39. je treba vzeti zase kot celoto, ki izpada iz reda ostalih poglavij v četrti knjigi Zgodovine Langobardov. V 36. poglavju, torej poglavju pred našim 37., razpravlja Pavel o bizantinskih, rimskih in orientalnih zadevah, nazadnje o vladarskem nastopu cesarja Heraklija, kar se je, kot vemo, zgodilo 5. oktobra leta 610. Nato pričinja 37. poglavje z besedami: »Circa haec tempora . . .«, kar nas kolikortoliko upravičuje staviti vpad Obrov, v tem popisan, v dobo okoli leta 610. Ne smemo pa v isto dobo staviti vseh ostalih v poglavjih 37 do 39 opisanih dogodkov. Dogodki v teh treh poglavjih se nanašajo vsi na zgodovino Pavlove ožje domovine Furlanije, oziroma Furlaniji najbližjih pokrajin in na zgodovino Pavlovega rodu, ki je bil furlanskega izvora. Pavel je zvedel za te dogodke iz furlanske lokalne in lastne rodbinske tradicije, ki je poznala še številne podrobnosti, po Pavlu vestno vpletene v pripovedovanje.⁴¹⁾ Zato epična širina, posebno 37. poglavja. Tudi za okupacijo okraja Zellia in za bavarsko-slovenske boje v Zgornji Dravski dolini je zvedel Pavel nedvomno iz furlanske lokalne tradicije. Iz Sekunda Pavel znanja o dogodkih, opisanih v poglavjih 37 do 49, ni mogel črpati, kajti Sekundus, ki je umrl marca leta 612. v Trentu, jih vsaj po večini ni preživel.

Poglavje 40., ki sledi 39. poglavju, se po vsebini in načinu pripovedovanja razlikuje od poglavij 37 do 39. Nadaljuje po vsebini zopet z langobardsko državno, bizantinsko in frankovsko zgodovino, časovno in vsebinsko tam, kjer je 36. poglavje prenehalo. Najprej namreč poroča o miru, ki ga je langobardski kralj Agilulf leta 611. sklenil z Bizantinci in Franki.

Poglavja 37 do 39 so torej »furlanska« po vsebini in tradiciji, so vrinjena v ostali kompleks Pavlovega pripovedovanja in tvorijo zaokroženo celoto. Skušajmo po vrsti kronološko fiksirati dogodke, ki nam jih opisujejo. Pavel uvaja vpad Obrov v Furlanijo z besedami »circa haec tempora . . .«, ki so pri Pavlu kot uvodne besede poglavij doslej bile nenavadne in kot take potrjujejo poseben značaj tega poglavja.⁴²⁾ Ker Pavel neposredno pred tem pove, da je takrat postal Heraklij cesar v Bizancu, o katerem vemo, da je zavladal 5. oktobra 610., bi obrski vpad stavil v leto 610 ali 611. Ker je verjetno, da niso Obrbi napadli Furlanije na zimo, marveč na poletje ali spomlad, bilo bi datiranje v leto 611. bolj na mestu. Datiranje in sam obrski naval v Furlanijo leta 611. potrjuje še ena notica pri Pavlu. V 40. poglavju četrte knjige čitamo v zvezi z bizantinsko zgo-

⁴¹⁾ Primerjaj R. Jacobi, Die Quellen der Langobardengeschichte des Paulus Diaconus, 61, 96, s katerim pa povsem ne soglašam.

⁴²⁾ Jacobi, 71.

dovino: »Neglede na mir, ki ga je langobardski kralj Agilulf sklenil z bizantinskim cesarjem, so tega leta vendar Sloveni, pomorivši vojake, na objokovanja vreden način opustošili Istro« (Hoc nihilominus anno Sclavi Histriam, interfectis militibus. lacrimabiliter depraedati sunt). To se je zgodilo leta 611., kajti stavek dalje pripoveduje Pavel, da je v sledečem marcu (612) umrl v Trentu zgodovinar Sekundus. Zelo verjetno je, da je slovensko ofenzivo v Istro omogočila obrska vojska v Furlaniji, v katere vrstah se kajpak bore tudi Slovenci, in da sta oba vpada, v Istro in v Furlanijo, v medsebojni zvezi.

Od Gisulfovih sinov, katere so odvedli Obri v sužnost, sta dva bila takrat mladeniča (Taso, Cacco), dva pa še dečka (Raduald, Grimoald). Po begu iz robstva sta pridobila Taso in Cacco, prevzemši v vlado furlanski dukat, slovenski okraj Zellia, tja do kraja Medaria. Zellia je Zilja, Ziljska dolina na Koroškem, Medaria (bolje Meclaria) pa kraj, ki se danes slovensko imenuje Meglarje, nemško Maglern v spodnji Ziljski dolini⁴³). Langobardsko okupacijo Ziljske doline, ki so jo bili takrat torej že naselili Slovenci (»Sclavorum regio«), stavim s Hauptmannom⁴⁴) šele v dobo kralja Sama, ko je ta preko karantanskih Slovencev postal sosed Langobardom in se je Samova zvezna država približala langobardski v okolišju važnega alpsko-furlanskega prehodnega ozemlja okoli Meglarij in Zilje. Okupacija okraja Zellia do kraja Medaria se je, po vsem sodeč, izvršila po letu 623. (nastop kralja Sama) in pred »okoli 626« (smrt Tasa in Cacca).

Poročilo o pradedu Pavla Diakona moremo tudi točneje datirati. Ako stavimo obrski vpad v Furlanijo okoli leta 611., je datiranje »okoli 620« za Lopichisov povratek pravilno, kajti: 1. Lopichis je bil mnogo let (»per multos annos«) v obrski sužnosti, 2. ko je bil ujet, je bil še mladoleten, ko se vrača, je dosegel že moško dobo (»iam ad virilem pervenisset aetatem«), 3. med časom, ko je bil v ujetništvu, je pokrilo trnje in grmovje porušeni dom njegovega očeta in med ruševinami je zrasel jesen, 4. po vrnitvi se je Lopichis oženil, njegov pravnuk je Pavel Diakon sam, ki se je rodil nekako med letom 720. in 725. Datum »okoli 620« za Lopichisev beg iz obrskega ujetništva preko slovenske zemlje je torej na mestu⁴⁵).

Poročilo o bavarsko-slovenskih stikih v 39. poglavju četrte knjige pri Pavlu Diakonu uvajajo besede »his temporibus...« Pred tem govori avtor o nastopu vojvode Grasulfa, kar se je dogodilo po smrti Tasa in

⁴³) O tem glej moj članek v ČJKZ, VII, 196—197 in Razprave Znanstvenega društva, V—VI, 347, ter tamkaj navedeno literaturo.

⁴⁴) Mitteil. d. Instituts f. österr. Geschichtsforschung, 36, 252.

⁴⁵) Gradivo, I, št. 153.

Cacca okoli leta 626⁴⁶⁾). Raduald in Grimuald, ki sta bila za časa obrskega vpada v Furlanijo še dečka, sta dosegla že skoraj moško dobo. Tudi to odgovarja času po letu 626. Sin bavarskega vojvode Tasila Garibald je po poročilih kasnejših salzburških analov vojvoda od leta 598⁴⁷⁾). Beneventskega vojvodo Arichisa moremo dokazati za dobo okoli 591—641. Bavarsko-slovenskih spopadov ne smemo torej datirati leta 604., 610., okoli leta 610. ali okoli leta 611.⁴⁸⁾, marveč mnogo kasneje, šele okoli leta 626., ali pa celo po letu 626. S tem pa pridemo že v dobo, ko je prejkone že tudi karantanske Slovence vključil kralj Samo v svojo zvezno državo. O pomoči, ki bi jo topot nudili Obri Slovincem, kakor par desetletij poprej (leta 595.), ni govora. Slovenci, vdruženi v veliko Samovo državo, se vojskujejo na lastno pest, brez obrske pomoči, so ofenzivni, opletnijo bavarsko zemljo, od koder jih morajo Bavarci šele pregnati. Nasprotniki kralja Sama, njegove države in torej tudi Slovencev na zahodu so Bavarci, na jugozahodu pa Langobardi. Bavarci naravnost prosijo frankovskega kralja, naj jim zavaruje hrbet pred vzhodnimi narodi⁴⁹⁾. S tako prošnjo se vest o ofenzivnih Slovencih ob bavarskih mejah prav lepo sklada. Leta 631. pride do velikega obračuna; na eni strani imamo germansko koalicijo Franki, Alamani, Bavarci in Langobardi, na drugi strani Sama in njegove slovenske zaveznike⁵⁰⁾. V okupaciji okraja Zellia do kraja Medaria (623 do okoli 626) in v bojih Slovencev z Bavarci v okolici Agunta (okoli 626) vidim dva dogodka, ki sta v zvezi s sovražnim trenjem, ki je od nastopa kralja Sama in priključitve Karantanije k njegovi zvezni državi nastalo vzdolž vzhodne bavarsko-langobardske meje.

Od odhoda Langobardov iz Panonije v Italijo leta 568. pa do časa kralja Sama (okoli 630), moremo torej podatke o prodiranju in naselitvi Slovencev razpredeliti na sledeči način: Okoli 580 okupacija okolišev nekdanjih škofovskih mest Celeje, Emone in Virunuma, okoli 590 tudi že Teurnije in mogoče dela aguntskega okoliša. Med 590 in 600 boji Slovencev in Obrov, mogoče v zgornji Dravski dolini. Okoli 600 prodiranje Slovencev preko bizantinske Istre (tržaški Kras) v Italijo. Okoli 611 (ali leta 611.) vpad Obrov (in Slovencev) v Furlanijo; ob istem času (leta 611.) naval Slovencev v bizantinsko Istro. Ob vzhodni meji fur-

⁴⁶⁾ L. M. Hartmann, Untersuchungen zur Geschichte der byzant. Verwaltung in Italien, 119 d.

⁴⁷⁾ Annales S. Rudberti Salisburgensis, Mon. Germ., Scriptores, IX, 767.

⁴⁸⁾ Dimitz Geschichte Krains, I, 102 (610); Gradivo, I, 102 (610); Egger, Kirchenbauten, 61 (610); Pirchegger, Geschichte der Steiermark, I, 68 (604); Jaksch, Geschichte Kärntens, I, 50 (okoli 610).

⁴⁹⁾ Fredegarii Chronica, IV, 58 (ed. cit., 150); Gesta Dagoberti, I, 22 (ed. cit., 408).

⁵⁰⁾ O tem Hauptmann v Mitteil. des Instituts f. österr. Geschichtsforschung, 36, 245 d.

lanske ravnine organizirajo Langobardi obrambni »limes«, ob katerem se slovensko prodiranje in slovenska kolonizacija proti zapadu v teku 7. in v prvi polovici 8. stoletja ustavi in ustali. Okoli 623—626 je Ziljska dolina že »slovenski okraj«, ki ga pa Langobardi tja do Meglarij okupirajo. Okoli 626—629 pride do boja med Slovenci in Bavarci pri starem Aguntu (okolica Striebacha pri Lienzu), ki ga spravljam že v zvezo s sovražnim trenjem med Germani (Franki, Bavarci, Alamani, Langobardi) in slovanskimi plemeni (severni Slovani, karantanski Slovenci), stoječimi pod vodstvom kralja Sama.

Résumé.

Les rapports de Paul Diacre sur les Slovènes.

L'auteur analyse les rapports donnés par Paul Diacre dans l'*Historia Langobardorum* sur l'histoire de la colonisation des Slovènes. Ayant égard à quelques autres sources contemporaines, l'auteur pose les conclusions suivantes, importantes surtout pour la chronologie de la colonisation slovène.

1. Vers 580, les Slovènes occupèrent les environs des anciennes villes épiscopales de Celeia, Emona et Virunum. Probablement en 579, mais sûrement vers 587/588, les évêques de Celeia et d'Emona vivaient en exile en Frioul ou en Istrie. En 579, on ne parle plus de l'évêque de Virunum, mais on fait mention de ceux de Teurnia et d'Aguntum.

2. Vers 590, les Slovènes occupèrent déjà le territoire de l'évêché de Teurnia et en partie celui d'Aguntum, où ils rencontrèrent les Bavarois, qui venaient de l'ouest dans la haute vallée de la Drave. En 591, on mentionne les évêchés d'Aguntum, de Teurnia et de Virunum comme une chose qui n'existait plus.

3. Les rapports sur l'existence et sur la décadence des évêchés dans les Alpes de l'est concordent aux notes de Paul Diacre. Le rapport sur le premier combat entre les Bavarois et les Slovènes (H. L. IV, 7) fut daté par l'auteur en 593 ou au moins vers 593. Paul Diacre puisa ce rapport dans l'oeuvre perdue de l'abbé Secundus (mort en 612) qui était temporellement et localement (Val di Non chez Trento) tout proche de ces événements.

4. De la même source, Paul a le rapport sur les luttes entre les Bavarois, Slovènes et Avars (H. L. IV, 10), daté par l'auteur en 595.

5. Les chapitres 37, 38 et 39 du quatrième livre de Paul forment un ensemble qui se sépare, d'après son sujet et sa composition, des autres chapitres de l'histoire des Lombards. D'après leur sujet, les événements décrits dans ces trois chapitres concernent l'histoire de la patrie de Paul, du Frioul, ou les contrées slovènes proches de ce pays. La tradition locale et familiale de Paul forment les sources de ces chapitres. Il faut les dater dans l'espace entre 610 et 630.

6. Vers 600, les Slovènes pénètrent par la partie nord de l'Istrie vers les frontières italiennes, ce qui correspond aujourd'hui au territoire du Karst triestin. Il est très probable, qu'il faut dater la grande invasion des Avars et des Slovènes en Frioul (H. L. IV, 37) en 611. L'invasion slovène en 611 dans l'Istrie byzantine est en liaison causale avec cet événement.

7. Vers 623—626, la vallée de Zilja (Gailtal) en Carinthie fut déjà un territoire slovène, occupé par les Lombards jusqu'au Meclaria - Maglern (H. L. IV, 38).

8. Le rapport de Paul Diacre (H. L. IV, 39) concernant le combat entre les Slovènes et Bavarois chez l'ancien Aguntum (Striebach chez Lienz) fut daté par l'auteur vers 626—629. Il le met en liaison avec les luttes entre la coalition germanique (Francs, Alamans, Bavarois, Lombards) et les peuples slaves qui se trouvaient sous la conduite du roi Samo.

COBISS: 3042300

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000427412

